

5.Reformácia v praktickom živote rodiny

Úvod

Na základe predchádzajúcich štyroch príspevkov môžeme jasne vidieť, že reformačné učenie Dr. Martina Luthera nezanedbateľne ovplyvnilo dianie v mnohých oblastiach života. Nebola to len akademická záležitosť, ktorá by sa týkala iba teológov. Reformácia so svojím silným dôrazom na Bibliu mala vplyv na široké masy obyvateľov obcí a miest Nemecka a zanedlho si našla svojich jednotlivých prívržencov alebo celé skupiny aj v ďalších národoch, resp. celé národy sa pripojili k reformácii.

Základnou bunkou spoločenstva každého národa je **rodina**. Ak máme hovoriť o reformácii v súvisi s rodinou, potom si položíme otázky: Ako učenie reformácie poznačilo rodinu? Ako sa ono odrazilo v jej praktickom živote? Malo vôbec nejaký prínos pre bežný, každodenný život rodiny? Priblížiť túto tému je úlohou nasledujúceho textu. Napriek tomu, že s rodinou má každý človek svoju skúsenosť, nech je akákoľvek, uveďme si najprv pár všeobecných poznámok, ktoré hovoria o rodine ako takej.

Charakteristika rodiny a jej význam v kontexte Biblie

Rodina je prirodzeným výchovným prostredím pre človeka a plní základnú spoločenskú funkciu pri jeho formovaní. V biblickom kontexte je rodina súčasťou stvoriteľského Božieho plánu pre človeka. Pre spoznanie Božieho stvoriteľského zámeru sú rozhodujúce biblické slová: „Preto muž opustí svojho otca i svoju matku a príľne k svojej žene a budú jedným telom.“ /1.kniha Mojžišova 2,24/

Keď sú rodiny nielen spoločenstvami muža, ženy a detí, ale spoločenstvami Božích detí, kde stredobodom je Pán Ježiš Kristus, vtedy sa stávajú skutočnými piliermi, nosnými piliermi národa, aj štátu, aj ľudskej spoločnosti vôbec. Tam, kde je rodina usmerňovaná tromi základnými kresťanskými cnosťami – vierou, láskou a nádejou, tam ju vytvárajú skutočne Boží ľudia.

Rodina predstavuje prvé miesto, kde je dieťa vychovávané. Je nenahraditeľná, jej výchovný vplyv je nedoceneniteľný. Dieťa žije v jej kruhu v najdôležitejších rokoch svojho života, keď sa formujú rysy budúcej osobnosti. A to, čo v týchto rokoch dieťa zažije, to je spravidla rozhodujúce, najdôležitejšie pre celý jeho ďalší vývoj. Rodina je miesto, kde dieťa môže byť vychovávané sedem dní do týždňa. Kresťanská matka a otec – to sú prví katechéti (katechéta = učiteľ náboženstva) malého dieťaťa. Preto význam rodiny pre výchovu detí zdôrazňovala aj reformácia.

Fenomén evanjelickej rodiny

V publikácii Cestou viery, ktorej autorom je generálny biskup ECAV na Slovensku Miloš Klátik, sa nachádza zaujímavá podkapitola s názvom „Fenomén evanjelickej rodiny“. V jej úvode uviedol, že je to typ rodiny s určitými pravidlami a zásadami, ktorý začal vznikať už v čase šírenia reformácie.

Jedným praktickým javom reformácie bolo, že došlo k zrušeniu celibátu (celibát = povinne predpísané bezženstvo pre kňazov), lebo išlo o ustanovizeň, ktorá sa protivila Písmu svätému. Biblia ženie kňazom nezakazuje („Biskup musí byť bez úhony, muž jednej ženy...“ - vid' Prvý list apoštola Pavla Timoteovi 3,2 a 4,3) a vieme, že apoštol Peter bol ženatý (mal svokru, ktorú Ježiš uzdravil z horúčky – vid' Evanjelium podľa Matúša 8, 14-15). Čiže duchovní, ktorí sa stali stúpenkami Lutherovej reformácie sa mohli oženiť. A prvým, kto tak urobil bol sám Luther. Z toho vyplýva, že úplne prvý model evanjelickej kňazskej rodiny (evanjelickej rodiny vôbec) predstavuje rodina reformátora Martina Luthera.

Lutherovo manželstvo, rodina, domácnosť

Luther bol presvedčený, že manželstvo je božským imperatívom („Plodte a množte sa...“ - vid' Prvá kniha Mojžišova 1,28) a zároveň biologickou potrebou. Ako augustiniánsky mních spočiatku na ženie ani nepomyslel. Z jeho listov poznáme skôr náhlu zmenu než vývoj. Ešte koncom novembra 1524 na zmienku o manželstve reagoval odmietavo. O tom svedčia jeho slová: „Moja myseľ je ďaleko od ženia, lebo denne očakávam smrť a trest kacíra.“ Neskôr však povedal, že kým myslel na celkom iné, Pán ho zrazu vrhol do manželstva.

Bola to zriedkavá odvaha, keď štyridsaťjeden ročný muž uprostred zápasov a nemalých ťažkostí povolania sa náhle rozhodol splniť to, čo pokladal za Božie ustanovenie, ktoré iným odporúčal a čo mu aj jeho otec tak veľmi zazlieval. Sám o tomto svojom kroku napísal: „Dúfam, že anjeli sa budú smiať a všetci diabli plakať.“

Za manželku si vzal bývalú mníšku Katarínu von Bora. Lutherov dobrý priateľ a spolupracovník Filip Melanchton nevedel pochopiť toto manželstvo ušlého mnícha s ušlou mníškou. Ich manželstvo bolo vydarené a stalo sa najznámejším manželstvom 16. storočia. Luther z vlastnej skúsenosti napísal: „Niet lepšieho zväzku, než je dobré manželstvo.“ Svoju Katku nazýval reťazou, na ktorej je teraz uviazaný (v nemčine Käthe - die Kette = reťaz), alebo márami, pri ktorých odumrel svetu. Pán Boh im požehnal šesť detí. (Posledný potomok Lutherovcov po synovi Pavlovi, advokát Martin Gottlob Luther zomrel v Dážďanoch v roku 1759.)

„Deti sú najmilšou zárukou v manželstve, zväzujú a udržiujú zväzok lásky.“ - hovorieval Luther. Držal sa starého príslovia: „Čím viacej detí, tým viacej šťastia.“

Luther pri výchove detí na jednej strane apeloval na prísnosť a na druhej aj na láskyplnú prívetivosť. Tieto výchovné prostriedky vyjadril výstižným obrazom: v jednej ruke treba mať jablko a v druhej prút. Podľa neho správne používať tieto veci je umením každého, kto vychováva (rodiča, učiteľa, kňaza). Vedel byť teda na deti prísny, ale mal aj zmysel pre hru. Ráno sa s deťmi modlil Modlitbu Pánovu, Vieru všeobecnú kresťanskú, Desať Božích prikázaní a žalm. Pri sviatočných obedoch čítal žalmy. Po večeri pri stole s deťmi spieval a skladal piesne.

V Lutherovej domácnosti okrem vlastných detí mali aj dosť chovancov. Jeho domácnosť sa vyznačovala štedrosťou. Poskytovala pohostinnosť a prístrešie častým hosťom, priateľom i študentom a tiež vyhnancom – ľuďom, ktorí boli prenasledovaní pre vieru.

Za zmienku stojí spomenúť stolovanie u Lutherovcov. Pri stole niekedy počas celého obeda nepadlo ani slovo. Keď prišla návšteva, stolovanie sprevádzal živý rozhovor nielen o bežných, každodenných veciach, ale aj o teologických a cirkevných otázkach. Tieto reči, určené len úzkemu kruhu spolustolovníkov niektorí z Lutherových priateľov zapisovali. Prvý, kto tak robil bol reformátor stredoslovenských banských miest a farár v Kremnici Konrád Cordatus. Keď sa dostal do reformátorovej priamej blízkosti a mal účasť na rozhovoroch v jeho domácnosti, začal písať zbierku „Reči pri stole“.

Snáď nám tieto stručné informácie pomohli utvoriť si predstavu o manželskom a rodinnom živote nášho reformátora, čo malo vplyv na vznik dovtedy nevídaného typu rodín – rodín evanjelických duchovných.

Rodiny evanjelických duchovných

Od reformačných čias teda po Lutherovom vzore v dejinách rodiny zaznamenávame v evanjelickom prostredí prítomnosť rodín duchovných – farárskych rodín. Reformácia dala evanjelickým farárom možnosť ženiť sa a zakladať si rodiny. Táto skutočnosť priaznivo vplývala na vzdelanostnú úroveň rodiny. Nakoľko reformačné učenie zanedlho po roku 1517 preniklo aj na územie, v ktorom sa nachádza Slovensko, pozrime sa v tejto súvislosti, ako to vyzeralo medzi našimi dávnymi predkami. Vo vtedajších pomeroch Uhorska v 16.-18. storočí predstavovali rodiny evanjelických farárov ojedinelý priestor vo svojom okolí, v ktorom bola určitá úroveň vzdelania a kde teologicky vzdelaný otec – povolaním farár alebo rektor (učiteľ) – mohol vplývať na vzdelanie svojich detí. Synovia z rodín farárov a rektorov sa podľa vzoru svojich otcov spravidla dávali na kňazskú alebo pedagogickú dráhu. Kňazské a učiteľské povolanie sa často odovzdávalo z pokolenia na pokolenie.

Zásady platiace v evanjelických rodinách

Naši evanjelickí predkovia uplatňovali základnú reformačnú zásadu: obnoviť kresťanskú

cirkev výlučne na princípoch Biblie – Písma svätého (Sola Scriptura) vo všetkých sférach života kresťana. Dôsledne ju aplikovali aj vo svojich rodinách, lebo kresťanská rodina je základom aj kresťanskej cirkvi. Pravidlá a zásady pritom platili rovnako pre rodiny z rôznych spoločenských vrstiev. Dodržiavanie biblických rád, odporúčaní a príkazov pri zakladaní rodín a výchove detí pomáhalo v evanjelických rodinách zakotviť názory reformátora Martina Luthera. Základné princípy evanjelickej rodiny na základe Lutherových názorov sa dajú zhrnúť do niekoľkých bodov:

- manželstvo malo byť založené na patriarchálnom princípe, to znamená, že muž je hlavou ženy, lebo bol stvorený skôr
- žena má preukazovať mužovi lásku, česť a poslušnosť; pravá láska v manželstve sa má zakladať na povinnosti kresťana milovať blížneho ako seba samého (viď Evanjelium podľa Marka 12,30-31)
- pre manžela je manželka jeho najbližším blížnym (a naopak)
- deti majú byť podriadené rodičom, najmä autorite otca

V Nemecku platili Lutherove zásady a pravidlá kresťanskej výchovy kontinuálne takmer štyristo rokov a odtiaľ sa rozšírili aj na naše územie.

Napriek tomu, že predmetom tohto textu je rodina, konkrétne evanjelická rodina, musíme brať do úvahy aj historický vývoj Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na území dnešného Slovenska. V období protireformácie sa tu totiž značne znížil počet evanjelikov, teda aj evanjelických rodín. Napriek týmto nepriaznivým okolnostiam našli reformačné zásady v evanjelických rodinách u nás hlboké zakotvenie.

Evanjelická cirkev augsburského vyznania dbala na rodinný život v zmysle Lutherových zásad v rámci svojej vnútromisijnej činnosti. V zložitom období druhej svetovej vojny iniciovala vydanie práce Henricha Stallmana „Kresťanský rodinný život vo svetle Božieho slova“, ktorá poskytuje ucelený obraz zásad, pravidiel a odporúčaní pre založenie rodiny, vedenie domácnosti a správnu výchovu detí. Autor zdôrazňuje zodpovednosť rodičov za výchovu detí. Označuje ju za umenie, ktoré vychádza z Božieho slova, nie z „ľudských kníh“. Jej cieľom bolo vychovať z detí pobožných ľudí, ale súčasne ich aj pripraviť pre dospelosť. Mali z nich vyrásť jedinci, ktorí by vo svojom pozemskom povolani boli spoľahliví, zruční a robili česť svojmu povolaniu. Svojou usilovnosťou a duchaplnosťou si mali vydoberať v živote také postavenie, aby slúžili na prospech cirkvi a národa.

Domáce pobožnosti

Dôležitým výchovným prostriedkom v evanjelických rodinách, ktorý vplýval nielen na náboženskú výchovu detí, ale súčasne aj na ich celkový duchovný rozvoj, boli domáce pobožnosti. Luther zdôrazňoval, že rodičia sa nemajú starať len o všeobecný rast svojho dieťaťa, ale majú ho

vychovávať aj po náboženskej stránke. V tejto súvislosti povedal: „Rodičia majú vedieť, že nemôžu urobiť nič lepšieho a užitočnejšieho Bohu, kresťanstvu, celému svetu, sebe samým a svojim deťom, ako že ich dobre vychovajú.“ Náš reformátor v jednej kázni na 4.Božie prikázanie určuje úlohy rodičov takto: „Boh robí z každého domu výchovný ústav a otca jeho riaditeľom, aby bdel nad svojimi deťmi, sýtil ich a dával im dobré naučenia, aby sa učili Bohu dôverovať, veriť, báť sa Ho a svoju nádej v Neho skladat’.“

Vykonávanie pobožností v rodinách vyplývalo z teologickej podstaty Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, ktorá rozšírila práva a povinnosti veriacich laikov (neordinovaných = nevysvätených, nekňazov) v duchu zásad všeobecného kňazstva pokrstených veriacich. Tým reformácia prinavrátila obyčajným ľuďom možnosť konať pobožnosti vo svojich domácnostiach. Teda otec a matka sú podľa Luthera pre svoju rodinu „farármi a kazateľmi“.

Úlohou domácich pobožností bola starostlivosť o duchovný život členov rodiny prostredníctvom čítania Biblie. Okrem náboženskej výchovy kontakt s písaným a čítaným slovom znamenal najmä pre dieťa i rozširovanie duchovného obzoru a určitý vedomostný základ, ktorý mohlo zúročiť vo svojej dospelosti.

Domáce pobožnosti v rodinách mali nemierny veľký význam v dobe protireformácie. Zachránili slovenské evanjelictvo v čase, keď evanjelici nesmeli mať svoje vlastné kostoly.

Malý katechizmus

Aby otcom uľahčil vykonávať náboženskú výchovu v rodine, vydal Luther v roku 1529 Malý katechizmus (katechizmus = krátka suma a výťah z celého Písma svätého). Bol určený na to, aby ho učili a skúšali otcovia v rodinách. Prvé vydanie Malého katechizmu vyšlo vlastne ako nástenné tabule, akési plagáty, ktoré boli v rodine zavesené na stene a deti stojace pred nimi boli otcom vyučované katechizmu.

Čo sa týka náboženského života našich evanjelických rodín, ten je v súčasnosti radikálne zmenený. Dnes sa Malý katechizmus považuje za niečo, čo sa má dieťa učiť v škole na hodinách náboženskej výchovy alebo na konfirmačnej príprave.

Aktuálny stav náboženského života

Ako už bolo spomenuté, v náboženskom živote evanjelickej rodiny je badateľná významná zmena oproti tomu, ako to bolo v minulosti. Treba podotknúť, že to však nie je zmena k lepšiemu. Dôvody sú viaceré. Nové podmienky pre život našich rodín v súčasnosti sú neprajné pre náboženskú výchovu detí v rodine. Pracovný zhon ešte aj deň odpočinku – nedeľu, mení na čas, kedy sa doháňajú najrozličnejšie domáce práce zameškané cez týždeň a na bohoslužobné podujatia

v cirkevnom zbore akosi nezostáva času. Svoju úlohu tu zohráva aj celková sekularizácia (zosvetštenie) modernej spoločnosti. Pod jej vplyvom sa ľudia stávajú liberálnejšími a tiež ľahostajnejšími voči Pánu Bohu a cirkvi. A tak dochádza k tomu, že dávajú prednosť všelijakým svetským aktivitám a činnostiam pred napr. službami Božími, biblickými hodinami (v prípade detí pred detskou besiedkou, biblickými hodinami dorastu...)

V praktickom živote to vyzerá tak, že vyučovanie domácnosti kresťanským pravdám a vedenie domácich pobožností – tieto biblické a reformačné pravidlá v našich rodinách kedysi bežne uplatňované žiaľ vo veľkej miere vymreli. Také je konštatovanie biskupa Východného dištriktu Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku Slavomíra Sabola. Jeho ďalšie postrehy k tomuto problému sú nasledovné: „Spoliehame sa na to, že všetku náboženskú výchovu a duchovný život nám i našim deťom zabezpečí v cirkevnom zbore farár. Jedna hodina náboženstva či konfirmácie, alebo účasti na službách Božích nevyrieši problematiku duchovného života člena cirkvi. Ak duchovne nežijeme vo svojich rodinách, dochádza vo výchove našich detí k duchovnej schizofrénii (rozdvojenosti). Nastáva stav rozporu medzi tým, čo navonok v cirkvi deklarujeme a tým, čo dennodenne v rodinách a bežnom živote žijeme. To môže mať patologický (chorobný) dôsledok na duchovný stav cirkvi.

Nutné konzekvencie pre súčasnosť

Spomenuté skutočnosti sú výzvou k mobilizácii najmä otcov, ako hláv rodín, aby sa opäť stali vo svojich rodinách „kňazmi“ v zmysle všeobecného kňazstva pokrstených veriacich. Je to úloha nesmierne ťažká, nakoľko to duchovné odcudzenie hlavne u mužov je veľké, ale je nutné ju konať. Lebo ak duchovné vákuum v našich mnohých súčasných evanjelických rodinách nebude vyplnené, potom ho našim potomkom budú vyplňať iní. Je preto potrebné obnoviť prax toho, čo tu voľakedy po stáročia bolo a fungovalo: cieľavedomú domácu náboženskú výchovu. Tá je založená na fakte Krstu svätého. Tým, že si rodičia nechajú dieťa pokrstiť, sľubom pred Bohom berú na seba záväzok aj kresťanskej výchovy dieťaťa.

Teologický profesor Igor Kišš v knihe „Výchova ku kresťanskej dospelosti“ zdôrazňuje, že súčasťou domácej náboženskej výchovy má byť modlitebná výchova v rodine. Potom uvádza, že popri nej je dôležitá aj biblická výchova čítaním Písma svätého. Je potrebné, aby náboženský život v rodine zahŕňal nielen deň, ale i týždeň a rok. Sú také prvky domácej pobožnosti, ktoré majú miesto a sú potrebné každý deň, ako ranná a večerná modlitba, modlitba pri jedle a každodenné čítanie Biblie. Týždeň má byť posvätený spoločnou cestou celej rodiny do kostola v nedeľu. Treba dbať aj na rytmus cirkevného roku. Musí byť obnovené také konanie, keď rodičia z príležitosti jednotlivých cirkevných sviatkov vysvetlia dieťaťu ich zmysel tak ako to prikazuje už Stará zmluva

o sviatku Paschy.

Profesor Kišš sa zmiňuje o tom, že v každom prípade je treba učiť deti od malička tzv. „matkin katechizmus“. Ide v ňom o stručné podanie kresťanského učenia, ktoré sa dá veľmi ľahko zapamätať už menšími deťmi a to aj vďaka zvolenej forme v podobe krátkych otázok a odpovedí, ktoré na seba logicky nadväzujú. Znenie tohto katechizmu je nasledovné:

Koľko je Bohov? Jeden. - V koľkých osobách? V troch. - Ktoré sú to? Boh Otec, Boh Syn, Boh Duch Svätý. - Kto ťa stvoril? Boh Otec. - Kto ťa vykúpil? Boh Syn. - Kto ťa posvätil? Boh Duch Svätý. - Kde je Pán Boh? V nebi. - Čo tam robí? Hľadá na nás. - Čo chce od nás? Aby sme Ho poslúchali. - Koľko máme sviatostí? Dve. - Ktoré sú to? Krst svätý a Večera Pánova.

Podporovaniu náboženského života a uplatňovaniu biblických a reformačných pravidiel v našich evanjelických rodinách pomáhajú aj náboženské časopisy ECAV na Slovensku: Evanjelický posol spod Tatier, Evanjelický východ, Cestou svetla, Cirkevné listy, Dúha (detský časopis) a tiež Tranovský evanjelický kalendár. Preto by bolo žiadúce, aby popri Biblii mala každá ev. rodina v domácnosti aspoň jedno z týchto periodík.

V rodinách pri súčasnom uponáhľanom životnom štýle jej členovia málo medzi sebou komunikujú. A keď komunikujú, tak viac-menej o bežných „svetských“ veciach. Prospelo by, keby rodičia s deťmi hovorili aj o duchovných veciach, ktoré sa týkajú kresťanskej viery.

ECAV na Slovensku záleží na duchovnej obnove našich rodín. Z historických skúseností od reformačných čias sa ako najdostupnejší nástroj na dosahovanie tohto cieľa javia domáce pobožnosti. Práve k ich vykonávaniu Výbor misie ECAV na Slovensku pripravil prvý raz v roku 2012 zbierku rodinných pobožností s názvom „Chlieb na cestu“. Táto zbierka obsahuje kratšie kázne na všetky nedele a sviatky cirkevného roku, autormi ktorých sú duchovní ECAV na Slovensku; ďalej sú ku každej nedeli a sviatku vybrané čísla dvoch piesní z Evanjelického spevníka, ktoré súvisia s tematikou danej nedele či sviatku a rodina si ich má zaspievať; taktiež tu sú modlitby a napokon tri otázky na premýšľanie ku kázni. Na začiatku zbierky nájdeme poriadok pobožnosti, v ktorom má okrem spomenutého miesto aj odriekanie Desatora (10 Božích prikázaní), Modlitby Pánovej a Viery všeobecnej kresťanskej.

Ďalšou pomôckou na biblické vzdelávanie rodín v našej cirkvi sú Zamyslenia na každý deň v cirkevnom roku, ktoré sme začali používať s príchodom 1.adventnej nedele 1.12.2013.

Okrem týchto publikácií Modlitebné spoločenstvo ECAV na Slovensku každoročne vydáva biblické čítanie na každý deň Tesnou bránou.

Taktiež zvlášť pre Štedrý večer Výbor misie ECAV na Slovensku každoročne pripravuje poriadok domácich služieb Božích pri štedrovečernom stole, ktoré má hlava rodiny vykonať pred večerou, pred preberaním darčiekov alebo pri vianočnom stromčeku.

Pri domácich pobožnostiach možno využiť aj zbierku krátkych biblických výkladov z pera Dr. Martina Luthera s názvom „Smerovník kresťanskej cesty“, ktorá vyšla vo vydavateľstve Tranoscius v roku 2002 a tiež zamyslenia pre deti „Svetlo života“, vydané v roku 2011.

Pomôckou k modlitbám sú viaceré modlitebné knihy: pre deti „Prosbičky do ručičky, modlitbičky pre detičky“ a „Malý modlitebník“; pre mládež „Volanie s predvoľbou nebo“; pre dospelých Modlitby Pánových svedkov a Duchovná studnica života (používané mnohými generáciami), Modlitby a ódy Juraja Tranovského, z novších Modlitby pre život, Keď chýbajú slová, V tichu modlitby. Modlitby sú tiež súčasťou Evanjelického spevníka.

Záver

Z uvedeného vyplýva, že v ECAV na Slovensku máme dostatočné „materiálne vybavenie“ na to, aby naše rodiny mohli žiť plnohodnotným náboženským životom a byť pokračovateľmi kresťanskej viery, očistenej v duchu Písma svätého reformáciou, za ktorú vďačíme reformátorovi Dr. Martinovi Lutherovi. A tiež dostatočné množstvo spôsobov na to, ako urobiť z našich rodín „chrámy“. Kto chce viesť svoju rodinu ku kresťanskému štýlu života, ten si správne nástroje na to vždy nájde. Je však k tomu jeden dôležitý predpoklad: aby rodina tvorila podľa možností náboženskú jednotu. Pretože ťažšie sa žije náboženským životom v rodine, kde sú rodičia rozdelení vierovyznaním (krížne manželstvá). Jedine v – po stránke vierovyznania – jednotných rodinách je plný predpoklad na to, aby rodina poskytovala dobrý priestor, v ktorom sa dieťaťu dostane potrebnej domácej náboženskej výchovy.

Bonus - ranná a večerná modlitba M. Luthera

Ďakujem Ti, môj nebeský Otče, skrze Ježiša Krista, Tvojho milého Syna, že si ma tejto noci ochraňoval pred škodou a nebezpečenstvom. Ochráň ma pred hriechom a každým zlom, aby sa Ti ľúbili moje skutky a môj život. S telom a dušou i so všetkým zverujem sa do Tvojich rúk. Tvoj svätý anjel nech je so mnou, aby ten zlý nepriateľ nemal nado mnou nijakú moc. Amen.

Ďakujem Ti, môj nebeský Otče, skrze Ježiša Krista, Tvojho milého Syna, že si ma tento deň milostivo chránil. Prosím Ťa, odpusť mi všetky moje hriechy, ktorých som sa dopustil. Ochráňuj ma láskavo tejto noci. Odovzdávam sa telom, dušou i so všetkým do Tvojich rúk. Tvoj svätý anjel nech je so mnou, aby ten zlý nepriateľ nemal nado mnou nijakú moc. Amen. (Ev. spevník, s. 645-646)

Použité literárne zdroje

Collinson, P.: Reformácia, Slovart, Bratislava 2004, s. 153-155.

Filo, J., ml.: Horizonty obnovy cirkvi, Tranoscius, Liptovský Mikuláš 2001, s. 131-139.

Kišš, I.: Výchova ku kresťanskej dospelosti (Kompendium katechetiky), VMV ECAV na Slovensku, Bratislava 1994, s. 71-82.

Klátik, M.: Cestou viery, Tranoscius, Liptovský Mikuláš 2001, s. 34-37.

Láska, V.: Slovník náboženstvo, cirkev, teológia, Vivit, Kežmarok 2000.

Veselý, D.: Martin Luther reformátor, Tranoscius, Liptovský Mikuláš 1994, s. 61-64.

Cirkevné listy 5/2003, s. 7-13.

Kresťanská vierouka a mravouka – učebnica, Tranoscius, Liptovský Mikuláš 1950, s. 108

Tranovský evanjelický kalendár na rok 2014, s. 68-72.

Spracoval: Mgr. Roman Sarvaš